החגים בעיירה

שושנה זיניוק־זאלצמאן

שנים רבות נמצאתי מחוץ לרוז'ישץ' לרגל לימודי, אך החגים והתכוננה אליהם חרותים היטב בזכרוני. כמעט לפני כל חג נהגתי לספר בפני תלמידי וחברי המורים כיצד חגגו את החג בביתנו, בעיירתנו. כאן ברצוני לספר על אחדים מהם.

חג הפסח

ההכנות לחג החלו עוד באמצע החורף, כשאמי פיטמה אווזים להכנת גלדי שומן לפסח. בערב שחיטת האווזים התכנסו כל בני־הבית למריטת הנוצות. הבית נהפך לבית־חרושת. אלו מרטו את הנוצות, ואלו חתכו חלקים־חלקים לתוך כלים מיוחדים. והנה קרתה פעם תקלה:

כל הקורקבנים היו מוכנים בכלי מיוחד ובאחד מהם נתגלה מסמר קטן. כמובן שהביאו את העניין לפני אבא. ואז... אבא התחיל לחקור ולדרוש הואיל ולא ידעו מאיזה אווז בא הקורקבן עם המסמר, שהוא טרף לכל הדעות. אבא פסל את כל שבעת האווזים. לא הועילו טענותיה של אמא. אבא פסק: טרף!

ההכנות האמיתיות לחג החלו למחרת חג הפורים. בימים אלה החלו בהכנת סלק לחמיצות, איסוף תפוחי־אדמה, אגירת ביצים ואפיית מצות. היו זמנים שכל משפחה אפתה את המצות שלה. אמי היתה לוקחת אותנו למאפייה לאפיית המצות שלנו. אנו רדדנו את המצות במו ידינו ונקבנו אותן.

פרשה מיוחדת במינה היה ניקוי הארונות והמדפים שבהם. הוצאנו את כל המדפים והאצטבאות החוצה והיינו מנקים אותם בכוונה מיוחדת. אמא היתה תמיד מזרזת אותנו: „דריי מאָל רייבן, דריי מאָל שאָבן און דריי מאָל שוועמקען" (כלומר: שלוש פעמים לשפשף, שלוש פעמים לגרד ושלוש פעמים לשטוף). אנו, הילדים הקטנים, מילאנו בהתמדה אחרי פקודת אמא וכל הקרשים יצאו צהובים ומבהיקים בנקיונם.

עבודה מיוחדת במינה היה מירוק כלי הנחושת והכסף. לפני החג ירדנו עם הכלים, ביניהם המיהם, לפלג (ריטשקע) שמאחורי בית דודי אברהמל זיניוק. שם נפגשו כל בנות השכנים: מיקה כפר, רבקה וגיטל זיניוק, בתו של דוד גלר, נשי הפליישרים ואנוכי בתוכן. אז התחילה התחרות הגדולה. כל אחת מאתנו עבדה בזיעת אפיים במירוק כליה והשתדלה שיהיו מבריקים יותר מאלה של חברותיה.

שעות על שעות בילינו על יד הפלג הקטן בניקוי הכלים לכבוד פסח. יום או יומיים לפני החג היו מכשירים את התנור. כלים שהיו שמורים מפסח לפסח היו אמנם בכל בית יהודי ובכל זאת היה צורך להגעיל כלים. את הכלים להגעלה היו שמים בתוך דוודים גדולים, מלאים מים רותחים ובתוכם אבנים מלובנות. המים היו צריכים לעלות על שפת הדוד, כדי שהכלים יהיו כשרים למהדרים.

באותו זמן היתה אמא משרה את כלי הזכוכית באמבטיה ליומיים־שלושה ימים, כשהיא מחליפה מפעם לפעם את המים. אגב, נהגתי להדגים בפני בתי את המנהג הזה ששל בית אבא. השריתי את כלי הזכוכית באמבטיה והייתי „מקימה רוח של ערב פסח" בבית.

בבוקר של ערב חג היה מבקר אצלנו שנה־שנה אביגדור ארליכגרכט עם בנו מונציה. למה? היות והוא, מונציה, היה בכור וכדי שיהיה פטור מלצום בערב פסח, היה אביו מביאו לאבי הכהן, שסיים באותו יום מסכתא בש"ס. הוא שיתף את מונציה בסיום ובזה קיבל היתר לאכול בערב פסח ולא להסתכן ב„מכת בכורות".

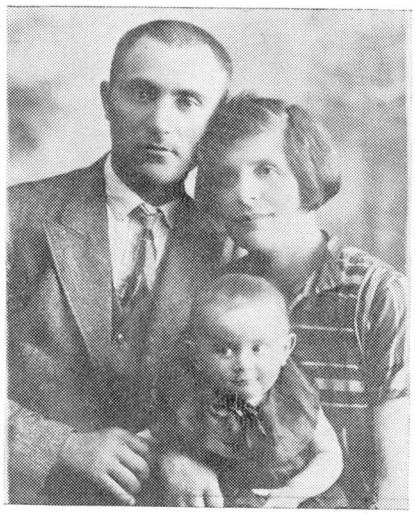

זלאטה זיניוק, אחותה של בעלת הרשימה, עם בעלה לייזר באליוט וילדם. כולם ניספו בשואה.

בית אבא

ברוז'ישץ חיו שלוש משפחות זיניוק: בית אבי ישראל־דוב (או ישראל־בער) ואמי פסיה, בית אחי־אבי אריה (לייבל) זיניוק (אביהם של המורה ישראל ז"ל, ויבל"א של מלכה ונפתלי) ואברהמ'ל זיניוק ואשתו שרה ושש בנותיהם.

מבית אבי נשארתי, לצערי, אני היחידה. בית דודי אברהמ'ל הושמד כולו. דודי אריה וילדיו זכו לעלות לארץ לפני המלחמה.

אבא היה בצעירותו תלמיד בישיבת וולוז'ין, שם למד יחד עם גדולי הדור ביאליק, הרב קוק ועוד. בתור תלמיד־חכם „קנה" אותו סבי, ר' דוד שר, לחתן לבתו פסיה, הלא היא אמי.

אבא בא לעירנו כדי לשמש בה רב; אך מכיוון שסבי העניק לו נכסים רבים, ויתר על כסא הרבנות, אם־כי בדיני־תורה חשובים היו פונים לעצתו. נוסף על ידיעותיו העמוקות בגמרא ובתנ"ך, הצטיין בהשכלתו הכללית הרחבה. אבי הכיר היטב את הספרות העברית והרוסית והיה לו ידע רב במתימטיקה. הוא הצטיין במשחק שחמט, ורבים באו אליו ממרחקים כדי לשחק אתו במשחק זה.

אבי היה חבר באגודת סוחרי התבואה. הבית שלנו שימש מקום מיפגש לאנשי האגודה. מבין חברי האגודה אני זוכרת אחדים, כמו: פיפה מלמד, יצחק בוקסר, ניסל פרמאן, נחציה זוברמאן, יוסל גולדפידר ובניו. משרד האגודה היה בביתה של סוסיל מלמד.

אבא היה מן החברים החשובים של ה־אגודה והחזיק את הקופה. דודי, חיים־שמעון שר, היה מנהל החשבונות. הבית המה תמיד אנשים, בעיקר סוחרי־תבואה מקו־פאצ'יבקה, מסיקילה ומאחורי הגשר — „אונטערן בריק". אל הסוחרים נלוו ה־„פראוויטילים", „אקספדיטורים", שעסקו במשלוח התבואה בקרונות לחו"ל. ביניהם אני זוכרת את משה־אשר ואקסמאן, חותנו של אברהמצ'יק גלר, ראובן רוזנבוים, זלמן ורבה ואברהם פרלמוטר.

מנהג מיוחד היה לאנשי האגודה: לערוך סעודה בשמחת־תורה. הסעודה היתה כל שנה בבית אחר. כשנערכה הסעודה בביתנו, היה הראשון שפרץ אלינו ר' משה אשר ואקסמאן; הוא רץ ישר לתנור כדי לחטוף את המעיים (קישקע) הממולאים... במסיבות אלו נהגו לאכול מכל טוב. אמא הזמינה מבשלות מיוחדות, שטרחו בהכנת המאכלים. המשקה המקובל בסעודה זו היה וודקה מבושל בדבש ובפלפל. האנשים באו עם משפחותיהם ובילו את היום באכילה ובשירה.

אבא ז"ל היה ציוני מובהק וחבר ב„מזרחי". הוא לימד אותי בילדותי, לפני שהגעתי לגיל בית־הספר, שירים עבריים. הוא היה איש ליבראלי מאוד. פעם חלתה בתו של אודבק, שאצלם גרנו אחרי מלחמת העולם הראשונה, לפני שהספקנו להשלים את בניית ביתנו. הורי הבת החולה היו אז בזדולבונוב. אבי הוביל אותי בליל שבת לרכבת וציווה עלי להזעיק את המשפחה, כדי להציל את בתה.

אבא היה מתפלל ב„טריסקער שטיבל". הוא היה שם הגבאי. כשהגעתי פעם לחופשת חגים הביתה מן הסמינר בווילנה, שם למדתי, הזמינני להיות נוכח בשעת ההקפות ב„שטיבל". את ההקפה הראשונה נתנו לו. חבריו הטובים של ה„שטיבל" היו: יונטל פלץ, שלמה רטנובסקי, וולוול רוזנפלד, יענקל אפשטיין, משה פארשטיי ועוד.

בשבת אחרי־הצהריים היה רגיל ללכת לטייל עם חבריו בחיק הטבע „אונטערן בריק" על גדות הסטיר. הוא הלך כשידיו משולבות אחורנית ומשוחח עם ידידיו מעניני דיומא.

אבא זכה לכבוד גדול מצד אנשי העיר. הוא נפטר לפני השואה ונערכה לו לווייה גדולה.

אמי, פסיה, היתה עסוקה בחנות המכולת, אך מצאה גם זמן לעסוק בענייני צדקה. היתה לה קופת גמילות־חסדים מיוחדת. בכספים אלה עזרה למספר נשים לקניית תרנגולות וביצים ולמכרן בשוק. ממכירה זו

כאן אנו מגיעים לעיקר: ל„קניידלעך". אמי לא יצאה ביום זה לחנות לעזור לאבא, במטבח היתה העבודה רבה בהכנת הקניידלעך ויתר המאכלים. כופתאות לא אכלו אצלנו עד לאחר יום של פסח, כי אבא נזהר באכילת מצה שמורה וחלילה לטבול מצה או קמח מצה במים. לכן יצאה נפשנו לקניידלעך ואנו הקטנים התגנבנו לבית הדודים והמכרים, שלא נזהרו באכילת מצה שמורה. שם יכולנו לטעום מן הטוב האסור — קניידלעך.

מרומם היה הטקס בליל התקדש החג. עריכת הסדר, ההסבה על כס־המלוכה, אמירת ההגדה, שתיית ארבע כוסות בצירוף כוסו של אליהו, אכילת מטעמים שונים (לא קניידלעך, כמובן) — כל זה לא יימחה מזכרוני כל ימי חיי.

מי מסוגל בימינו לתאר את השולחן היפה העריך בטוב טעם, כשכל המשפחה יושבת בצוותא וכל אחר מרגיש את עצמו בן־חורין?

יום הכיפורים

אווירת ערב יום הכיפורים היתה מורגשת כבר ימים אחדים לפני יום הדין. אמי נהגה להכין „כפרות", תרנגולים ותרנגולות לבנים כשבוע לפני החג. אנו, הילדים שבבית, היינו מקיימית את מצוות הכפרות (כפרות שלאגן) ימים אחדים לפני החג. בשעת קיום המצווה, כשחזרתי על דברי אמי: „זאת כפרתי", „זאת חליפתי", „זאת תמלא לבי רחמים על התרנגולת הלבנה המסכנה, שעליה אנו מטילים את כל חטאינו. לא פעם נשקתיה למרות געגועיה של אמא.

הנה הגיע הערב שלפני יום הדין. ר' זכריה השוחט מגיע עם פנסו הגדול. כל השכנים מרכזים את הכפרות ברחוב ליד ביתנו. פפר, פליישר, דוד גלר, דודי חיים שמעון שר, הדוד אברהמל זיניוק ואנחנו עוסקים בהבאת הכפרות לשוחט המחכה. אמי טרחה מבעוד יום להכין ערימת חול או עפר, שתספוג את דם הכפרות. רעש התרנגולות עובר כל דמיון. למהומה זו מתווספים קולות הילדים והנשים המחפשים אחרי עיפותיהם שנתערבבו. לאט־לאט שקט הרחוב והכל עולים על משכבם.

בחצות הלילה, כשבבית השתרר השקט בא תורו של אבא לקיים את מצוות הכפרות. עוד היום אני שומעת את קולו החנוק מדמעות: „בני אדם יושבי הושך וצלמוות" ורעד עובר בכל גופי.

„אבא בוכה" — אומרת לי אחותי זלאטה, ואנו שוכבות ומושכות את השמיכה מעל לראשינו ורועדות.

משפחת זיניוק נפרדת מבן־משפחתם ישראל זיניוק, מורה בבית־ספר „תרבות", לפני עלייתו לארץ־ישראל. במרכז — שלושת האחים: ישראל־בר, אברמל ואריה זיניוק.

האיר הבוקר. אמי ואבי נתפנו מעסקיהם. אבא מעיין בגמרא ואמא עוסקת במטבח. מבעוד זמן הם הולכים לבית הכנסת לתפילת מנחה. לפנות ערב נעשית האווירה מתוחה. דודי אברהמל בא אלינו ופונה בקול בוכים ותחנונים לאבא: „מחל לי, אחי, וסלח לי" — ואנו מצטרפים למקהלת הבכי. אמא מקדימה להכין את השולחן לסעודה המפסקת.

והנה מתחיל עניין חדש. אבא, חיוור כסיד, מרים את ידיו בתנועה של כהן בעת ברכת כהנים המברך את כל אחד מן הילדים לחוד — הבכור ראשון והצעיר — אחרון. כל אחד מאתנו מרכין את ראשו בהכנעה על מנת לקבל את ברכתו מאבא. בסוף ניגשת גם העוזרת, הגוייה, ומבקשת את ברכת אבי.

ההורים הלכו לבית־הכנסת ואנו, הילדים, מסתגרים בבית. פחד גדול נופל על כולנו. התריסים מוגפים ואנו מרגישים שאפילו דג במים רועד מאימת יום הדין בליל כל־נדרי.

שמחת תורה

מי יכול לשכוח את ההקפות בליל שמחת־תורה, שנערכו בטריסקער־שול (בית־הכנסת של הסידי טריסק) מיד אחרי תפילת ערבית. לפני ההקפות הוזמנו המתפללים לביתנו, בית הגבאי. אבי הולך באמצע וסביבו רבים מתושבי העיר, והשמש ר' הרשל „בעל־שם" אתם. הנה הם מגיעים לביתנו ובפיהם: „אַ גוט יום־טוב, גבאיטע". אמי ערכה מבעוד מועד את השולחן מכל טוב: עוגות, דג מלוח כבוש, יי"ש מבושל בפלפל ודבש.

האווירה מתחממת והחסידים רוקדים סביב אבי ושרים. אחרי כן חוזרים להקפות. בית הכנסת מלא מפה אל פה. והנה מוזמנים המבוגרים להקפה הראשונה. אבי הולך בין הראשונים ולבי הקט עולה על גדותיו מרוב שמחה. נשים וטף מנשקים את ספרי־התורה ולשמחה אין גבול.

תשעה באב

למעשה, זהו יום אבל לאומי, אך אנו, הילדים, שוכחים את מהות היום. חברה גדולה של ילדים קטנים, בנים ובנות, יוצאת מבעוד בוקר להכין חרורלים (באַדיאַקעס). החבורה העליזה גדלה מרגע לרגע כשמצטרפים אליה ילדים נוספים כמו משה רידר, אברהם שר, רבקה וויטל זיניוק, הילדים של פליישר, מיקה פפר ואחותי זלאַטה ואני אחריה.

כל אחד מהילדים הכין לעצמו תיק בשביל הקוצים, ואנו מתפזרים בכל „אונטערן סטאַוואַק" לקטוף אותם. בשובנו הביתה גוערת אמא בנו, כי הנה כבר בישלה את האיטריות הרחבות בחלב לקראת הסעודה המפסקת. אנו אוכלים בחפזון, על מנת למהר ולצאת החוצה לפעולה.

אבא החליף את נעליו בערדליים והוא בדרכו לבית־הכנסת. אמא מתכוננת לאמירת הקינות ב„צאינה וראינה" בבית. והנה היא קוראת לטמה פפר ולדודתי שרה זיניוק: „ווייבער, קומט ווייגען". הן מתיישבות על הרצפה ובוכות בקולי קולות על חורבן בית־המקדש.

אנו, הקטנים, רצים מהר החוצה כשדים קטנים. אנו מתרוצצים בין הבחורות ונועצים קוצים בשערותיה של כל נערה, שלא נזהרה לכסות את ראשה. לא אחת רצה אחרינו כדי להענישנו, אך מי יכול להשיג שדים מהירים כמונו?

סוף־סוף גמרנו את „המלאי" ואז אפשר להציץ לבית־הכנסת, שהיה שרוי באפלה. אנשים ישבו על „שטנדרים" הפוכים ובכי כבוש בוקע מתוך האפלולית.

עברו שנים. נאלם הצחוק של ילדי רוז'ישץ. בתי־הכנסיות נשרפו ומתפלליהם הושמדו. ילדיך וזקניך, עיירתי, נקברו חיים. מקרב לבי אני מבכה את חורבנך ואת אלו שלא יקומו עוד.

יהי זכרם ברוך!

התפרנסו נשים אלו. אמא גם דאגה לספק בחורף עצים להסקה למשפחות עניות. עוד מנהג שלה: היתה מכינה בקבוקי מרקחה מפטל („וואַרעניע, איינגעמאַכץ") ומפירות אחרים על כל צרה שלא תבוא (היתה אומרת: „מ'זאל נישט באדארפן") והיתה מחלקת לחולים עניים וליולדות.

אחותי זלאטה היתה עסוקה אף היא בחנות שלנו, אך באותו זמן פעלה גם לטובת הקרן־הקיימת. היא נישאה לאליעזר באלוט. זלאטה היתה עדינת־נפש ונוחה לבריות, בדומה לאמא.

אחותי כילה־גיטל שלטה יפה בשפה העברית. את השפה רכשה בבית־הספר בפינסק, שם למדה. היא נישאה לישעיהו ליבריק.

אחותי רבקה נישאה לגדליה ברס. נולדו לה שני ילדים: ביילה ודוד. היא הצטיינה בקולה הערב. בעת ששרה התאספו ליד חלון ביתנו אנשים רבים, שהאזינו לקולה הנעים.

כל האנשים היקרים האלה היו ואינם עוד. מה אכזרי הדבר!

שושנה זאלצמאן (לבית זיניוק)

שלוש חברות: סוניה פישמן, רבקה גרבר וריבה קופיט.